

Metodbeskrivning 2019

Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?

Innehåll

Metodbeskrivning.....	3
Statistikens innehåll	3
Målpopulation	3
Rampopulation	3
Datainsamling.....	4
Insamlingsperiod	4
Tillförlitlighet	4
Ramtäckning	4
Statistiska mått och redovisningsgrupper	11

Metodbeskrivning

Statistikens innehåll

Målpopulation

Undersökningens målpopulation är samtliga personer som är 65 år eller äldre den 31 december 2018 och som har hemtjänst i ordinärt boende eller bor på permanent särskilt boende den 31 december 2018. Målpopulationen delades upp i två grupper, en med personer som bor i ordinärt boende med hemtjänst och en med personer som bor på särskilt boende.

Målpopulation – hemtjänst

Målpopulationen hemtjänst utgörs av personer:

- 65 år eller äldre den 31 december 2018
- med verkställt biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (SoL) om hemtjänst i ordinärt boende den 31 december 2018. Hemtjänsten ska omfatta minst en av insatserna service, personlig omvårdnad, ledsagning och avlösning av anhörig i hemmet. Personer som enbart har hemtjänstinsatserna matdistribution och/eller trygghetslarm ska inte ingå.

Kommunerna ska inkludera personer som får hemtjänstinsatser från ett utförarkontor i en annan kommun eller stadsdel, och som den egna kommunen eller stadsdelen har ett uppföljningsansvar för.

Målpopulation – särskilt boende

Målpopulationen särskilt boende utgörs av personer:

- 65 år eller äldre den 31 december 2018
- med verkställt biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL om permanent särskilt boende enligt 5 kap 5 § SoL den 31 december 2018.

Kommunerna ska inkludera personer som får en plats på särskilt boende i en annan kommun eller stadsdel, och som den egna kommunen eller stadsdelen har ett uppföljningsansvar för.

Rampopulation

Undersökningen har två rampopulationer – personer med hemtjänst och personer på särskilt boende. Undersökningens resultat ska vara möjliga att redovisa på verksamhetsnivå. För att få en komplett förteckning över samtliga verksamheter uppmanas kommunerna inför varje år att uppdatera informationen om de utförare som verkar i respektive kommun samt koppla personerna i målpopulationen till respektive verksamhet. Majoriteten, 288 av 290 kommuner, uppdaterade informationen för 2019.

Det förekommer att personer byter utförare. Om kommunen vid uppgiftslämnandet kände till den nya utföraren angavs denna. I de fall kommunen visste att ett byte skulle komma att ske men inte visste till vilken utförare,

eller om personen bytte senare under våren, angavs den utförare som var aktuell per den 31 december 2018 alternativt angavs ”okänd utförare”. Svaren från de personer som inte kunnat knytas till en utförare har lagts till kommunens totala resultat.

Inför enkätutskicken samkördes personuppgifterna med Skatteverkets avisering av befolkningsuppgifter för att få fram adressuppgifter till målpopulationen. Följande personer exkluderades från undersökningen innan enkäterna skickades ut:

- personer som har avlidit
- personer som har emigrerat efter den 1 januari 2019
- personer med hemtjänst som har flyttat till en annan kommun efter den 1 januari 2019
- personer på särskilt boende som har bytt bostadsadress efter den 1 januari 2019.

Datainsamling

Institutet för Kvalitetsindikatorer i Göteborg AB (Indikator) har genomfört datainsamling och registrering på uppdrag av Socialstyrelsen. Insamlingen genomfördes via postenkäter. Respondenterna hade även möjlighet att besvara enkäten via webb. I missivet informerades det om att webbenkäten förutom svenska även kunde besvaras på ytterligare tre språk; finska, arabiska och engelska.

Insamlingsperiod

Enkätutskicket startade i mitten av mars och pågick till slutet av maj 2019. Två påminnelser skickades ut under den tiden. Då undersökningens målpopulation är stor, delades utskicken upp på ett flertal dagar för att underlätta den praktiska hanteringen. Dataregistreringen gjordes maskinellt i en så kallad scanner. De inskickade och besvarade enkäterna kontrollerades översiktligt i samband med datainsamlingen.

Tillförlitlighet

Det är möjligt att de som svarat är friskare än de som utgör bortfallet och det är möjligt att det återspeglar sig i svaren. Detta kan påverka resultaten så att de endera är mer positiva eller negativa än de skulle varit om fler med sämre hälsa deltagit i undersökningen. En annan möjlig felkälla är när någon hjälper till att fylla i enkäten eller besvarar enkäten åt den äldre. Det kan då bli den personens åsikt och inte den äldres som registreras. Sammanfattningsvis finns en risk för att åsikter från personer med demenssjukdom och andra svåra sjukdomar inte helt representeras i undersökningen.

Ramtäckning

För att kvalitetsbedöma en undersökning är det viktigt att beakta hur väl rampopulationen stämmer överens med målpopulationen, det vill säga hur väl man har nått de objekt som ska mätas. Täckningsfel, med under- eller övertäckning, innebär att målpopulationen och rampopulationen inte helt stämmer överens. Undertäckning innebär att vissa individer som ingår i målpopulationen saknas i rampopulationen, medan övertäckning innebär att

individer som inte ingår i målpopulationen ändå finns i rampopulationen. Ett sätt att minska täckningsfelen är att ha bra och uppdaterade register.

Övertäckning

Övertäckningen består av personer som ingår i rampopulationen trots att de inte ska göra det. De ska tas bort, men det förutsätter att dessa personer går att identifiera. Exempel på övertäckning är:

- personer som är avlidna
- personer med felaktig uppgift om insats
- personer som har hemtjänst den 31 december 2018, men inte vid undersökningstillfället.

Exempelvis hade vissa kommuner svårt att exkludera individer som bara har larm eller matdistribution inom hemtjänsten eller som har korttidsplatser på särskilt boende. Socialstyrelsen har förhoppning om att, i samarbete med kommunerna, minska den övertäckningen i framtida undersökningar.

Övertäckning som beror på att personen avlidit eller flyttat är lättare att identifiera. Rampopulationen i undersökningen skapades cirka två månader före det första utskicket, under så lång tid är det förhållandevis många som hinner avlida eller flytta. Dessa personer identifieras som övertäckning och går att upptäcka när rampopulationen kontrolleras mot folkbokföringsregistret. De som meddelat att de inte har hemtjänst, endast har trygghetslarm eller matdistribution, tillfälligt bor på ett särskilt boende eller inte bor på ett särskilt boende är också en del av övertäckningen. De flesta identifierades förhoppningsvis inför och vid datainsamlingen, övertäckningen bör därför inte utgöra något större problem (tabell 1).

Tabell 1. Övertäckning.

Hemtjänst samt särskilt boende. Antal personer

	Hemtjänst	Särskilt boende
Bruttourval	160 273	81 467
Övertäckning	12 713	9 036
Målpopulation	147 560	72 431

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2019, Socialstyrelsen.

Undertäckning

Undertäckningen utgörs av personer som inte ingår i rampopulationen trots att de ingår i målpopulationen. I denna undersökning var det två kommuner som valde att inte delta. Eftersom det är två mindre kommuner i två olika landsting bedöms det inte ha någon påverkan på resultatet.

Exempel på undertäckning som är svårare att få kunskap om är:

- personer som är felrapporterade, till exempel personer som hade hemtjänst eller särskilt boende men som inte inrapporterades
- personer utan adressuppgift hos Skatteverket
- personer som har flyttat men har kvar samma hemtjänstinsatser.

Eftersom det är svårare att få kännedom om dessa personer är det också svårt att veta hur många de är. Det troliga är dock att det är relativt få personer och att det inte finns någon systematik i bakgrundsvariabler, därmed

borde inte heller denna typ av undertäckning vara ett problem för resultatens kvalitet.

Mätfel

Det är möjligt att personer anger att de är nöjda med den vård och omsorg de har, trots att de inte är det. Vissa personer kan känna sig tacksamma och ger därför ett för högt omdöme, medan andra kanske försöker anpassa sig till ett förväntat svar.

I den här enkäten hade personer 65 år eller äldre möjlighet att få hjälp med att fylla i enkäten, eller så kunde någon annan svara för den äldre. I första hand skulle en anhörig, vän eller bekant hjälpa den äldre. Detta kan vara en källa till mätfel. Om en anhörig eller annan person hjälper till finns risken att den äldre anpassar sin åsikt efter vad den hjälpande personen vill höra. Vissa äldre kan inte heller själva uttrycka sin åsikt, till exempel vissa personer med demenssjukdom, och det kan i vissa fall vara svårt för någon annan att veta vad den äldre tycker.

Svarsfrekvens

Det var totalt 88 749 personer som besvarade hemtjänstundersökningen. Det motsvarar en svarsfrekvens på 60 procent. För undersökningen om särskilt boende var det 36 248 som besvarade enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på 50 procent. Svarsfrekvensen har minskat något sedan 2015 men är oförändrad mellan 2018 och 2019 (tabell 2).

Tabell 2. Svarsfrekvens, totalt

Andel som besvarat undersökningen under åren 2014-2019, procent.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Svarsfrekvens, totalt	63	63	62	60	56	56
Hemtjänst	67	67	65	63	60	60
Särskilt boende	55	55	56	54	49	50

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen 2014-2019, Socialstyrelsen.

Svarsfrekvens för ålderskategori och kön

Det är de äldsta (80 år och äldre) i målgruppen som har högst svarsfrekvens bland deltagarna (62 procent av de som har hemtjänst respektive 52 procent av de som bor på särskilda boenden). Kvinnor svarar i något högre grad än män, det skiljer cirka 3 procentenheter mellan könen både hos de med hemtjänst och hos de som bor på särskilt boende (tabell 3).

Tabell 3. Svarsfrekvens för ålder, kön samt totalt.

Hemtjänst samt särskilt boende, procent.

	Hemtjänst	Särskilt boende
Ålder		
65-74	53	41
75-79	59	44
80+	62	52
Kön		
Män	59	49
Kvinnor	61	51
Totalt	60	50

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2019, Socialstyrelsen.

Post- och webbenkäter

Insamlingen gjordes via postenkäter. Som alternativ till postenkäten kunde respondenterna delta via en webbenkät. De allra flesta svarade på pappersenkäten, 96 procent av de svarande inom hemtjänst och 91 procent inom särskilda boenden. Webbenkäten tillhandahölls på svenska, finska, arabiska och engelska. De flesta svarade på den svenska versionen men ett antal med hemtjänst svarade på den arabiska versionen (tabell 4). Antalet har ökat från år 2015 då 55 personer besvarade den arabiska enkäten.

Tabell 4. Antal besvarade enkäter på internet.

Hemtjänst samt särskilt boende, antal.

	Svenska	Finska	Arabiska	Engelska	Totalt
Hemtjänst	3 599	9	77	13	3 698
Särskilt boende	2 918	8	3	2	2 931

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2019, Socialstyrelsen.

Bortfall

Det var 58 811 personer av totalt 147 560 som inte besvarade enkäten som skickades till dem som har hemtjänst. Det motsvarar ett bortfall på 40 procent på riksnivå. På kommunnivå varierar bortfallet i denna grupp på mellan 24 och 73 procent.

Av dem som bor på särskilt boende var det 36 182 personer av totalt 72 431 som inte besvarade enkäten, vilket motsvarar ett bortfall på 50 procent på riksnivå. Bortfallet på kommunnivå varierar här mellan 32 och 75 procent.

För hemtjänst och särskilt boende skiljer bortfallet med två procent mellan könen. Åldersindelad är det högsta bortfallet i den yngsta åldersgruppen i båda undersökningarna. Detta gäller för både män och kvinnor (tabell 5).

Det förekommer också partiellt bortfall, dvs. att en person inte besvarat en enskild fråga. Partiellt bortfall kan t.ex. bero på att en fråga är svår att förstå, är känslig, att uppgiftslämnaren glömmer att besvara frågan eller att instruktionerna misstolkas. I hemtjänsten varierar det partiella bortfallet mellan 1,1 och 2,5 procent för de flesta av frågorna som handlar om den äldre och hemtjänsten. Endast en av dessa frågor har ett högre bortfall på 4,4 procent, det är frågan om kränkande behandling. Tre övriga frågor som handlar om hjälpmedel och vem som har besvarat enkäten har ett högre bortfall, det högsta av dessa är på 10,7 procent. För enkäten till särskilt boende varierar det partiella bortfallet mellan 0,7 och 2,9 procent för samtliga frågor utom en. Frågan om kränkande behandling har ett bortfall på 8,2 procent.

Tabell 5. Bortfall.

Hemtjänst samt särskilt boende, antal.

	Hemtjänst			Särskilt boende		
	Rampopulation	Bortfall, antal personer	Bortfall, procent	Rampopulation	Bortfall, antal personer	Bortfall, procent
Totalt	147 560	58 811	40	72 431	36 183	50
65–74 år	23 574	11 045	47	7 675	4 556	59
75–84 år	54 554	21 646	40	22 282	12 137	54
85–94 år	61 942	23 390	38	34 921	16 523	47
95+ år	7 490	2 730	36	7 553	2 967	39
Kvinnor	96 262	37 853	39	49 122	24 182	49
65–74 år	12 488	5 745	46	3 590	2 172	61
75–84 år	34 385	13 478	39	13 518	7 405	55
85–94 år	43 707	16 551	38	25 753	12 175	47
95+ år	5 682	2 079	37	6 261	2 430	39
Män	51 298	20 958	41	23 309	12 001	51
65–74 år	11 086	5 300	48	4 085	2 384	58
75–84 år	20 169	8 168	40	8 764	4 732	54
85–94 år	18 235	6 839	38	9 168	4 348	47
95+ år	1 808	651	36	1 292	537	42

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2019, Socialstyrelsen.

Det finns en stor risk för att bortfallet till övervägande del består av personer som inte själva kan besvara enkäten, till exempel personer med demenssjukdom eller andra svåra sjukdomar. I vissa fall har den äldre eller en anhörig till den äldre hört av sig och förklarat varför man inte vill besvara enkäten.

Tabell 6 innehåller en sammanställning av orsakerna till bortfallet. Som framgår av tabellen är det många som inte kunde besvara enkäten på grund av sjukdom, framför allt i särskilt boende.

Tabell 6. Orsaker till bortfall.

Hemtjänst samt särskilt boende, antal.

Orsaker till bortfall	Hemtjänst	Särskilt boende
Språkproblem	30	6
Vill inte	2 454	589
Avliden under undersökningens gång	53	102
Sjuk (inkl. demens)	1 213	3 701
Retur avsändare	610	916
Tillfälligt förhinder	1	2
Tom enkät	321	149
Okänd anledning	54 129	30 718
Summa bortfall	58 811	36 183

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2019, Socialstyrelsen.

Representativiteten hos de svarande

Vid kvalitetsbedömning av en undersökning är det viktigt att beakta hur väl målpopulationen och rampopulationen stämmer överens. I detta fall att alla som är 65 år och äldre som har hemtjänst eller bor på särskilt boende har haft möjlighet att delta. Två kommuner har valt att inte delta i årets undersökning med då dessa kommuner ligger i olika län och eftersom det inte är några större kommuner så gör Socialstyrelsen bedömningen att det bortfallet inte har någon påverkan på resultatet.

Likaså är det viktigt att beakta om de som faktiskt deltagit i undersökningen stämmer överens med rampopulationen, att det är ungefär samma fördelning mellan kön och ålder. De som svarat på hemtjänstenkäten stämmer väl överens med rampopulationen men de som svarat på enkäten som skickades till de som bor på särskilt boende är dock något äldre än rampopulationen. Då kön och ålder sammanvägs framkommer dock att detta endast gäller för kvinnor (tabell 7).

Tabell 7. Rampopulation och deltagare, ålder och kön.

Hemtjänst samt särskilt boende, procent.

	Hemtjänst		Särskilt boende	
	Rampopulation	Deltagare	Rampopulation	Deltagare
Ålder				
65–74 år	16	14	11	9
75–84 år	37	37	31	28
85–94 år	42	43	48	51
95+ år	5	5	10	13
Kön				
Kvinnor	65	66	68	69
Män	35	34	32	31
Kön och ålder				
Kvinnor 65–74 år	8	8	5	4
Kvinnor 75–84 år	23	24	19	17
Kvinnor 85–94 år	30	31	36	37
Kvinnor 95+ år	4	4	9	11
Män 65–74 år	8	7	6	5
Män 75–84 år	14	14	12	11
Män 85–94 år	12	13	13	13
Män 95+ år	1	1	2	2

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2019, Socialstyrelsen.

De som fyller i enkäterna

Hemtjänst

Av de äldre som har hemtjänst så har de flesta, 52 procent, svarat på enkäten själva, det är 1 procent mer än föregående år och två procent mer än 2015. Andelen äldre som har fått hjälp av någon att fylla i enkäten är densamma som året innan men två procent lägre än 2015. Enkäter som fyllts i av enbart någon annan än den äldre har minskat med två procent sedan föregående år men är oförändrat jämfört med 2015 (tabell 8).

Tabell 8. Svarsfrekvens, hemtjänst

Andel som besvarat undersökningen under åren 2015-2019 uppdelat på vem som svarat, procent

	2015	2016	2017	2018	2019
Den äldre själv	50	46	47	51	52
Den äldre ihop med någon	12	11	11	10	10
Enbart någon annan	38	43	42	40	38

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?, Socialstyrelsen.

Särskilt boende

I gruppen äldre som bor på särskilda boenden är det få som har svarat på enkäten själva, 13 procent vilket är detsamma som föregående år men 1 procent mer än 2015. De äldre som har svarat tillsammans med någon annan är i år 24 procent i likhet med året innan men två procent fler än 2015. Den största andelen enkäter av de som inkommit från särskilda boenden har fyllts i enbart av någon annan. Det är en procent mindre än föregående år och jämfört med 2015, tre procent mindre (tabell 9).

Tabell 9. Svarsfrekvens, särskilt boende

Andel som besvarat undersökningen under åren 2015-2019 uppdelat på vem som svarat, procent

	2015	2016	2017	2018	2019
Den äldre själv	12	12	12	13	13
Den äldre ihop med någon	22	23	23	24	24
Enbart någon annan	66	65	65	64	63

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?, Socialstyrelsen.

Jämförelser mellan åren är valida

Deltagarna för 2019 års undersökning är mycket lika de svarande i tidigare års undersökningar på så sätt att åldersfördelningen och könsfördelningen är ungefär densamma. Dessutom har de ungefär samma fysiska och psykiska hälsa. Det går därmed att göra valida jämförelser mellan åren. I tabell 10 nedan redovisas jämförelser mellan deltagare i hemtjänsten respektive särskilt boende för 2016, 2017, 2018 samt 2019.

Tabell 10. Deltagarnas ålder och självupplevda hälsa

Jämförelser år 2016-2019, procent.

	Hemtjänst				Särskilt boende			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Ålder								
65-74 år	14	14	14	14	8	8	9	9
75-84 år	36	36	36	37	28	28	28	28
85-94 år	45	45	44	43	53	52	51	51
95+ år	5	5	5	5	11	12	12	13
Hur bedömer du ditt hälsotillstånd?								
Mycket gott	4	4	4	4	3	3	4	4
Ganska gott	26	26	26	27	23	23	24	24
Någorlunda	46	46	46	46	41	41	41	40
Ganska dåligt	20	20	20	20	24	24	24	24
Mycket dåligt	4	4	4	4	8	9	8	8
Har du besvär av ängslan, oro eller ångest?								
Nej	51	51	51	52	39	38	39	40
Ja, lätta besvär	42	42	42	41	48	49	48	48
Ja, svåra besvär	7	7	7	7	13	13	12	12

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?, Socialstyrelsen.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Resultaten redovisas i tabeller och färdiga presentationer som är tillgängliga på webben. De redovisas som andelar och beskriver hur de som svarar på enkäten uppfattar äldreomsorgen. Andelarna beräknas enbart på de personer som angav ett svar annat än ”Vet inte/ingen åsikt”. Resultaten redovisas fördelade på bakgrundsvariablerna kön, ålder och regiform. Dessutom finns ytterligare några redovisningar utifrån variabler i enkätsvaren. Det gäller följande frågor:

- Vem eller vilka var med och besvarade/fyllde i frågeformuläret?
- Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?
- Hur är din rörlighet inomhus?
- Har du besvär av ängslan, oro eller ångest?
- Bor du tillsammans med någon annan vuxen? (Hemtjänst)

Redovisningen sker så långt statistiken medger utan att det finns risk för att några enskilda personers svar ska röjas.

Undersökningen är en totalundersökning med ett stort antal svarande. I den separata tabellbilagan ”Nationell tabellbilaga 2019” redovisas svaren på samtliga frågor, med andelar och felmarginaler med två decimalers noggrannhet. Ett 95-procentigt konfidensintervall beräknas som \pm felmargina-

len och blir mycket smalt för så här stora undersökningsgrupper. Jämförelser bör ändå göras med viss försiktighet eftersom undersökningen har ett stort bortfall. Läs mer om konfidensintervall i faktarutan nedan.

Konfidensintervall

Ett konfidensintervall är ett intervall som med en förutbestämd säkerhet innefattar det sanna värdet av till exempel en andel. Det används ofta för att uppskatta osäkerheten i ett skattat värde. Vanligen anges den övre och nedre gränsen för det intervall inom vilket det "sanna" värdet med 95 procents säkerhet befinner sig. Jämförelserna i denna rapport baseras på det totala antalet observationer. Det kan finnas en slumpvariation över tid på grund av att utfallet måste ses som ett av flera möjliga utfall från en process som innehåller en slump. Det är osäkerheten på grund av denna variation som här beskrivs med 95 procents konfidensintervall. Observera att konfidensintervallen inte avspeglar annan osäkerhet, till exempel den som beror på att återgivna data inte med säkerhet är representativa, eftersom deltagandet i undersökningen kan vara skevt.